

УДК 82-22:821.161.2

ББК 83.3 (4Укр)

**ДИСКУРС ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ КОМЕДІЇ
20-х – 30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ
П'ЄС ГРИГОРА ЛУЖНИЦЬКОГО)**

З. Я. Родчин

*Івано-Франківський національний медичний університет;
кафедра мовознавства; 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Бандери, 77;
тел. +380 (342) 52-10-16; e-mail: romzo.if@gmail.com*

Об'єктом статті постає комедія, а також її місце в драмописі Григора Лужницького. У центр дослідницької уваги потрапили знакові атрибути аналізованого жанру, особливості поетики творів західноукраїнського драматурга.

Ключові слова: жанр, комедія, тип модерністичного мислення, символізм, конфлікт, проблематика.

Комедія, поруч із драмою і трагедією, рівноцінно належить до когорт основних індикаторів літературного процесу. Як слушно зазначав Панас Саксаганський, «мета комедії та драми одна і та ж. І драма, і комедія повинні показати справжнє життя, змалювати виразно, що діється навколо нас і в нас самих [11, с. 145]». В основу цього жанру покладено насамперед комедійний конфлікт, підвалиною якого є відтворення суперечностей суспільного, побутового життя. Крім того, на відміну від трагедії, комедія будується на вигаданих, а не історичних сюжетах, а фабула її, більшою мірою вплетена в повсякденне життя, якраз і ґрунтується на виключному та випадковому. То ж комедія за допомогою гумору, сатири, сарказму й іронії має прерогативу висміювати та викривати негативні риси дійових осіб і вади середовища.

Дослідженням історико-теоретичних проблем функціонування аналізованого жанру займалися такі літературознавці, як А. Козлов [1], Н. Малютіна [5], В. Працьовитий [7], Н. Федь [10], А. Штейн [12] тощо. Безпосередньо західноукраїнську драматургію розглядав Степан Хороб, а творчість Григора Лужницького досліджував Леонід Рудницький і де-що лапідарно торкалася Наталія Вівчарик.

У драмописі Меріяма налічується шість комедій. Очевидно, що в доробку «логосівця» вони посідають одне з чільних місць поруч із історично-релігійними драмами. Власне, на це вказує і Л. Рудницький, оскільки п'єси комедійного жанру «не позбавлені сповні певного ідеалізму та християнського духа, який є притаманний усім драматичним творам Г. Лужницького [8, с. 200]». Так, метою статті є аналіз двох найяскравіших комедій, які було створено ще за часів перебування Меріяма на за-

хідноукраїнських землях. То ж окреслена наукова ціль передбачає розв'язання наступних завдань:

- простежити тип мислення, яким послуговувався автор;
- виявити знакові атрибути аналізованого жанру;
- проаналізувати тематично-проблемне наповнення запропонованих комедій.

Найбільш виразним прикладом західноукраїнської драматургії постає «комедія з купецького життя» на три дії «Муравлі», прем'єра якої відбулася 17.12.1936 р. у м. Рогатині (Івано-Франківська обл.) силами Молодого театру «Заграда» під проводом В. Блавацького. Драматург нищівно викриває аморальну поведінку представників вищого прошарку галицького суспільства – «директорових, начальникових, деканових, аптикарових» та ін.

«Ромко: ... «Сфера», голубе, велике слово «сфера». Сфера може грати в карти, може п'ячити й батярувати, бо це належить до добро-го тону і до шляхетської поведінки, але сфера не може бути суб'єктом, бо це ганьба. Сфера може, навіть повинна, підпускатися до служниць і мати кілька любовниць, але хай Бог боронить, щоб хтось зі сфери оженився з якоюсь дочкою сторожа, хоч би найчеснішою дівчиною, це ганьба і заклюють тебе. Любку можеш із неї зробити, але жінки не вільно. Ех!.. [4, с. 22]».

Крім того, автор привертає увагу реципієнта до одвічної проблеми українців: намагання потурати чужому, зневажаючи своє. Дійові особи начебто розуміють зиск від мотто «свій до свого по своє», проте сліпа рабська догідливість і небажання змінювати власні погляди не дозволяють подолати консерватизм думок і вчинків місцевої інтелігенції:

«Декан (священик при грі в карти. – З. Р.): Ось тут, прошу панів і «камінь преткновения». Ми, нарід землі, хліборобський, інших прохарчовуємо, а самі не можемо себе прожити. Другим даємо не тільки хліб, але й ще палати будуємо, на те, щоби в них служити [4, с. 10]».

Григор Лужницький актуалізує такі значущі етичні питання, як проблема вірності в шлюбі та подружньої зради, негативні наслідки пліткарства та марнотратства, виховання молодшої генерації в дусі християнства, порядності та чесності. Також драматург акцентує на прогресивних змінах у дусі часу, а саме на необхідному становленні добробуту земляків – відкритті національних крамниць. Власне, митець підкреслює, що торгівлею в українських, особливо в східних галицьких землях, займалася третина населення – винятково євреї. «Ще від давніх часів за панування польського короля Казимира Великого, коли їм було дозволено поселитись у Львові (1370), вони добре загосподарювались, перебравши в місті не тільки майже все купецтво, але й замітніші й поплатніші ремісничі фахи, і були власниками підприємств. Про Львів ходила поговорка: «Польські вулиці, а жидівські камениці», бо більша частина реальностей належала жидам [9, с. 18]», – зауважував щодо цієї історичної обставини

Остап Тарнавський. Шахрайство та зиск як своєрідна візитка представників Давидового коліна були загальновідомими.

Проте серед місцевих мешканців уважалося за краще залишатися ошуканим євреями, аніж самим вести торговельну справу, яка принижує гідність галичанина. Західноукраїнська «знана атмосфера» мала за честь купувати товар у Нусбавма, а брати «в довг у свого» – Влодка Річевського. Такий недалекоглядний підхід «містян» став на заваді розвитку крамниці чесного купця Річевського, а також не дозволив родині Шалуських віддати доньку за цього порядного парубка. Відповідно, неминуче банкрутство привело молодика до «матеріального та морального кредиту», вихід із якого зуміла знайти мужня панна Влодка. Як бачимо, символічний акцент прочитується в іменах персонажів. Влодко та Влодка – ті, хто наділений харизмою володарювати.

«Влодка: ...А хто ж може виховати українського покупця, навчити його солідності, як не українська крамниця? Адже ж загал українських покупців є здеморалізований чужинними купцями, яким він за свої криваві гроші дає можливість галасувати на собі. А вслід за тим перестаньте бути слинявим і розрізніть своє приватне життя від публичного [...] Ви не смієте покидати своєї праці! Чуєте, ви не смієте! [...] Це я вам говорю, я, що належу до нового покоління. До ціли доходиться тільки муравлиною працею [4, с. 60-61]».

І насамкінець, гадаємо, варто дослухатися до слів Леоніда Рудницького, котрий зауважував: «Гумор і комізм цієї комедії виростають як із дійових осіб, так і з діалогів, пронизаних блискучими дотепами, оригінальністю та безпосередністю вислову. Але слід додати, що зміст п'єси не позбавлений гострої соціальної критики. Г. Лужницький дивився на своє довкілля не через рожеві окуляри, як це міг би хтось припускати на підставі всіх тих «веселих фіналів» у його п'єсах, а радше з певною дозою критицизму [8, с. 203]».

Розглянемо і п'єсу на три дії «Акорди» (1935, Львів), якій Григорій Лужницький надав дефініцію «комедії з життя». Одразу впадає у вічі, що головний конфлікт розгортається в сімейному колі. Цілком у дусі позначених модерними впливами типів авторської свідомості зазначеного періоду драматург акцентує на відповідній проблематиці комедії: реєпція дружби та кохання, вірності та зради в подружжі, життя та смерті, творчості та обов'язку.

Суто символічне спрямування твору підтверджують невелика кількість дійових осіб (чотири), авторське присвоєння персонажам тільки імен (без прізвищ), сама назва п'єси, тематика розмов між персонажами. Варто відзначити майстерність Григора Меріяма-Лужницького як творця комедійного жанру. «Істинність комедії, – зазначає М. Федь, – потребує широти поглядів на життя, де комічне, смішне нерідко стикається з трагічним, сумним [10, с. 106]». В аналізованому творі драматург зумисне повів сюжетну лінію таким чином, щоб вона не викликала гомерич-

ний сміх у реципієнта, а спричиняла ледве вловиму іронічну усмішку на устах, навіть із відтінком суму. Найбільшим виявом вищезазначеного постає передбачливість професора, закоріненість якої вбачаємо в життєвому досвіді літньої людини. Зокрема, вражає, що Нікі (професор) усе знав завчасно: бажання своєї дружини Наті невинно пофліртувати з музикантом Влодком і безсоромне «співмешкання» останнього з Наті. Особливий вплив на уяву реципієнта робить професорове пророцтво стосовно того, що молодечий шал кохання обов'язково «потоне» в сімейному побуті.

«Професор (лагідно говорить і тихо всміхається до себе): ...А я все бачу, я ще більше догадуюся і більше знаю, як вони. Вони, знаєте, захоплені новим почуванням, чимсь невідомим, а таким гарним. Вони ще молоді й тому ця радість життя пробивається в їхніх рухах, в очах, в поглядах, навіть у ході [...] Ви ще кінця не знаєте, а я вже знаю – так, так, знаю... Мій Боже, треба тільки зв'язати причини, порівняти обставини й наслідки як на долоні [3, с. 42-43]».

Міркуємо, Нікі досконало вивчив «натуру» власної дружини. Хоч вона відвідувала театр і захоплювалася музикою, її «пожирали» міщанські звички: жінка обурювалася вульгарністю капелюха професорової Зетильської, а несмак адвокатової Грішдушної в доборі суконь взагалі не давав їй «спокійно дихати». Безперечно, обтяжував життя Наті шлюб із старим чоловіком. Тим паче, вона не мала з ним спільних дітей, а тому вся нерозтрачена любов і ніжність серця головної героїні «вихлюпувалася» на того представника сильної статі, який перебував на той час поруч із нею. Саме бажання Наті піклуватися кимось, «судомлива будова фантомного щастя» викликали у Влодка тільки спротив і нудоту.

«Музик: А ти думаєш, що я розумію? Я загалом ніколи не розумів і щораз то менше розумію. Тільки! Ти уявляєш собі, що то за страшна мука кохання?! Чи ти уявляєш собі, що друга особа тебе безпереривно оглядає, безпереривно опікується тобою. Безпереривно дбає про тебе! Ти не можеш зробити найменшого руху, ти не можеш ні на хвилину призадуматися, ти не можеш зморщити обличчя, бо зараз впаде питання: чи тебе що болить? Ти не можеш у сумерку читати, бо це нищить очі, ти не смієш читати часопис при обіді, бо все холодне, а холодне шкодить на шлунок, ти мусиш швидко йти спати, бо в протилежному випадку тобі робляться морщини на обличчі, а це неестетичне, ти мусиш завжди бути веселий, бо в протилежному випадку тебе заведуть до лікаря... [3, с. 47]»

Вочевидь, Влодкові була відома теза Платона стосовно кохання, яке постає «вічною пристрастю породжувати себе в красі» [6, с. 368]. Герой бажав продовжити себе, «перелити» свою любов у музичні акорди, але, на жаль, побут поглинув усі його творчі поривання: за час спільного життя з Наті композитор не написав «жодного тону», не створив жодної пісні.

Власне, перед нами постає комедія, яка за своєю суттю не може закінчитися «щасливим коханням». Як зазначає С. Кржижановський, «повинна бути якась перешкода» [2, с. 213] такому благополуччю. Нею і є побут, який став лакмусовим папірцем останньої дії твору.

Завершується ця «невинна» історія все ж *happy end'ом*. Шлюб врятовано: професор повертається додому, чому завперш радіє Музик, адже він більше не залишатиметься з Наті, життя продовжуватиметься в тому ж руслі, що й до цього. Стосовно такого розважного характеру кінцівки п'єси вважаємо цілком слушним судження А. Штейна: «У фіналі показано істинне місце суб'єктивності та примх у реальному світі. Закінчився рух «навіпаки», остаточно вичерпала себе дивна гра, настало нормальне існування» [12, с. 256]. Відтак, проглядається дидактична мета драматичного твору, яка полягає в намаганні викликати в душах реципієнтів усвідомлення власних помилок і прагнення уникати їх у майбутньому.

Отже, аналіз розглянутих п'єс свідчить, що наведені комедії, поруч із драмами, трагедіями, мелодрамами цілком органічно вплітаються в літературний процес згаданого періоду. Саме присутність таких яскравих прикладів комедійного жанру дає змогу говорити про повноцінний дискурс західноукраїнської драматургії 20-х – 30-х років ХХ століття. А Григор Лужницький, створивши п'єси такого плану, виявляє майстерність і обізнаність із особливостями та настроями галицького суспільства другої-третьої декад минулого віку, уміло викриваючи при цьому всі його недоліки та вади і водночас закликаючи реципієнта в їхньому неодмінному подоланні.

Література

1. Козлов А.В. Українська дожовтнева драматургія : еволюція жанрів : навч. посібник для вузів / А.В. Козлов. – К.: Вища школа, 1991. – 199 с.
2. Кржижановский С. Пьеса и её заглавие / С. Кржижановский // Новое литературное обозрение. – 2001. – №6(52). – С. 207-216.
3. Лужницький Г. [Маріям]. Акорди: комедія життя на 3 дії / Григор Лужницький; [Музична оправа В. Балтаровича; обгортка рисунку Е. Козака]. – Львів, 1935. – 60 с. – (Бібліотека “Логос”; № 11).
4. Лужницький Г. Муравлі: комедія на 3 дії з купецького життя / Григор Лужницький. – Львів, 1937. – 64 с. – (Бібліотека “Логос”; № 12).
5. Малютіна Н. Українська драматургія кінця ХІХ – початку ХХ століття: аспекти родо-жанрової динаміки / Наталя Малютіна. – Одеса: Астроспринт, 2006. – 350 с.
6. Ортега-и-Гассет Х. Естетика. Філософія культури / Хосе Ортега-и-Гассет ; [вступ. ст. Г.М. Фридлендера ; сост. В.Е. Багно]. – М.: Искусство, 1991. – 588 с. – (История эстетики в памятниках и документах).
7. Працьовитий В.С. Українська драматургія 20-х – 30-х років ХХ століття. Жанрова модифікація / Володимир Працьовитий. – Львів: ТзОВ “Ліга-Прес”, 2001. – 132 с.

8. Рудницький Л. Драматургія Григора Лужницького / Л. Рудницький // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1992. – Т. ССХХІV: Праці філологічної секції. – С. 185-209.
9. Гарнавський О.Д. Літературний Львів (1939-1944 рр.): Спомини / О. Д. Гарнавський; [передм. М. Ільницького]. – Львів: Просвіта, 1995. – 136 с.
10. Федь Н. М. Искусство комедии, или Мир сквозь смех / Н.М. Федь. – М.: Наука, 1978. – 215 с.
11. Хрестоматія з теорії драми: Особливості драматичного мистецтва ХІХ-ХХ століть / [упоряд. П.П. Нестеровський]. – К.: Мистецтво, 1988. – 224 с.
12. Штейн А.Л. Философия комедии / А.Л. Штейн // Контекст 1980. – М., 1981. – С. 244-269.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 20.11.2014 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором **Хоробом С.І.**,
д.ф.н, професором **Малютіною Н.П.** (м. Одеса)*

**DISCOURSE OF WEST-UKRAINIAN COMEDY
OF THE 20-th – 30 th OF THE XX CENTURY
(BASED ON GRIGOR LUZHNYTSKY'S PLAYS)**

Z. Ya. Rodchyn

*Ivano-Frankivs'k National Medical University; linguistics department;
76018, Ivano-Frankivs'k, Bandera str., 77; ph. + 380 (342) 52-10-16;
e-mail: romzo.if@gmail.com*

The object of the article is a comedy as well as its place in Grygor Luzhnytski's dramatic works. Symbolic attributes of the analyzed genre, poetics peculiarities of Western Ukrainian dramatist's writings are in the centre of the research.

Key words: *genre, comedy, modernism thinking type, symbolism, conflict, problematic.*